

Doç. Dr. İpek Sevda SÖĞÜT

**CİNSİYETLENDİRİLMİŞ ERDEMLER DÜZENİ:
ANTİK ROMA'DA KADINLIĞIN FELSEFİ VE
HUKUKİ İNŞASI**

FİLİZ KİTABEVİ

İSTANBUL

2025

Ekim 2025

ISBN: 978-625-5697-20-2

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

“Erkeklerin erdemleriyle kadınların erdemleri özünde aynıdır.”

Plutarkhos, *Moralia*, “*De Mulierum Virtutibus*”, 242E-243E.

Bu kitap, kadınları yücelten bu sözlerin, çoğunlukla yalnızca istisnai örnekler için söylendiği bir dünyaya;
Roma’nın mirasının ise, kadınların sadakatini övüp özneselliğini bastıran bir ideolojiyle örülü olduğuna tanıklık eden bir geçmişe...

Ve yine de kadının varlığını eşitlik zemininde kabul eden; *fides*’i itaate değil, karşılıklı güvene dayandıran erkeklere ithaf edilmiştir.

Çünkü hâlâ azlar.

Belki de bu yüzden, bu ithaf aynı zamanda bir yoklama niteliği taşır.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, yalnızca ele aldığı konu bakımından değil, akademik yolculuğumun ulaştığı aşama itibarıyla da özel bir anlam taşımaktadır. Profesörlük takdim tezi olarak hazırlanmış olması, benim için bilimsel yetkinliğin en üst düzeyde sınandığı bir eşik, akademik hayatım boyunca biriktirdiğim bilgi, emek ve tecrübelerin olgunlaşarak bütünleştiği son duraktır. Dolayısıyla bu tez, yalnızca monografik bir çalışma değil, aynı zamanda yıllara yayılan akademik çabanın, emeğin ve her zaman üzerinde çalışmaktan sonsuz keyif aldığım, bu bakımdan kendimi hep şanslı ve mutlu hissettiğim, Roma hukukuna duyduğum bilimsel merakımın, hukuk, edebiyat ve felsefe ile harmanlanmış bir yansımasıdır.

Bu çalışma, doğal olarak kapsamlı bir literatür taramasını ve uzun soluklu bir araştırma sürecini gerekli kılmıştır. Bu süreçte bana gerekli kaynaklara erişim olanağı sağlayan, yolumu kolaylaştıran ve akademik yolculuğumda desteklerini esirgemeyen herkese öncelikle teşekkür etmek isterim. Onların katkısı olmaksızın çalışmanın bugünkü haline ulaşması mümkün olmazdı.

Sundukları harikulade çalışma ortamı ve kaynakçamın oluşmasında önemli katkıları olan, son üç yıldır yaz dönemimi geçirdiğim, kapılarını bana her zaman büyük bir memnuniyet ve içtenlikle açan, Roma hukuku literatürü bakımından Avrupa'daki en zengin araştırma merkezi kütüphanelerinden birine sahip olan Universität zu Köln, Rechtswissenschaftliche Fakultät, Institut für römisches Recht'e; ilgili Enstitü'nün direktörü değerli Hocam Prof. Dr. Martin Avenarius'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Yoğun çalışma sürecim boyunca, çoğu zaman aciliyet belirterek ilettiğim taleplerimi sabır ve özveriyle karşılayan; yurt içi ve yurt dışından kaynak temininde gösterdikleri gayretle, araştırma sürecime büyük katkı sağlayan Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi'nin tüm çalışanlarına gönülden teşekkür ederim.

Akademik hayatımın ilk gününden itibaren asistanı olmaktan gurur duyduğum; her zaman kendisinin desteği ve takdirine layık olabilmek için çaba gösterdiğim; üzerimdeki emeğini boşa çıkarmadığımı umduğum, koşulsuz

desteğini ve sevgisini yalnızca mesleki değil, özel hayatımda da hissettiğim değerli Hocam Prof. Dr. Pervin Somer'e; bana akademinin, aynı anda birçok sorumluluğu ve mücadeleyi üstlenmeyi gerektiren bir yaşam biçimi olduğunu öğreten; gayreti, mücadelesi ve haksızlıklar karşısındaki duruşuyla güç veren; ufkumu açan ve ömrüm boyunca gayri resmi asistanı olarak kalacağım, değerli Hocam Prof. Dr. Nihal Saban'a; benim için içtenliği ile apayrı bir yeri olan, araştırma konum itibari ile de çalışmalarından yararlandığım değerli Hocam Dr. Öğr. Üyesi Nurcan İpek'e; akademik hayatımın en önemli aşamalarında hep yanımda olan, her fırsatta motivasyonumu yükselten, değerli meslektaşım, canım arkadaşım Prof.Dr.Ceyda Süral Efeçinar'a; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilik günlerimizden başlayan arkadaşlığımızı bugünlere getirdiğimiz değerli dostum, meslektaşım Prof.Dr.Sanem Aksoy Dursun'a; akademik işbirliğinden, dostluğundan keyif aldığım, beraber ders verdiğimiz değerli hukukçu, meslektaşım Av.Dr.Serdar İyigün'e, tarafıma göstermiş oldukları koşulsuz destek için, en kalbi teşekkürlerimi sunarım. Zira bu süreçte yaşadıklarımın en yakın şahidi oldular; dinlediler, anladılar, güvendiler, hedefime odaklanmam için yapıcı görüşleriyle yanımda olduklarını hissettirdiler. Anlaşıldığımı bilmek, bana güç verdiği kadar; çalışma huzurumu sağlamama da yardımcı oldu. Desteklerinin kıymetini bu satırlara sığdırabilmem ise, sanırım pek mümkün değil.

Doğruluğun, dürüstlüğün ve adaletin izinde, hukukun üstünlüğünü kendilerine pusula edinmeleri için içtenlikle emek verdiğim, Hocaları olmaktan her zaman onur ve gurur duyduğum, akademisyenlik mesleğinin en güzel yanını bana varlıklarıyla yaşıtan öğrencilerime de teşekkür etmek isterim.

Doçentliğimden sonraki süreçte yaşadıklarımın en çok etkilenen, güçlü duruşumu korumam, çalışma azmimi ve motivasyonumu sürdürmem için her daim en büyük desteği veren sevgili anneme ve babama en derin şükranlarımı sunuyorum. Üzüntülerimi ve sevinçlerimi kalplerinde hissededen, doğruluk, dürüstlük ve adalet duygumu geliştiren, haksızlıklara karşı duruşumda bana örnek olan bu iki kıymetli insana, sağlıklı varlıklarına minnettarım. Profesörlük takdim tezimi tamamladığımı görmeleri benim için tarifsiz bir mutluluk. İyi ki varsınız; koşulsuz desteğinizi ve üzerimdeki emeklerinizi asla ödeyemem, böyle bir evlat yetiştirmekten duyacağınız gurur ne kadar büyük olsa da az kalacaktır.

Biricik yeğenim ve canım kardeşim; varlığınız her zaman hayatıma umut, hoşgörü ve iyimserlik kattı. Heyecanlı teyzelik yolculuğumda bana eşlik edişiniz, bu süreçteki anlayışınız ve manevi desteğiniz için gönülden teşekkür ederim.

Akademik hayatımın erken dönemlerinden beri tüm mesailerimde yanımda olan pati dostum Gümüş; gece gündüz çalışma masamın bir köşesinde sabırla oturup tezime âdeta ‘nöbet tuttun’, kimi zaman ilham verdin, kimi zaman da varlığınla huzur kattın. Sen de iyi ki varsın.

Doçentlik tezimden itibaren birlikte çalışmaktan mutluluk duyduğum; Profesörlük takdim tezimin en kısa sürede yayımlanması konusunda büyük özveri ve titizlik gösteren; muhterem merhum İsmet Oruç Beyefendi’nin mirasına en yakışır şekilde sahip çıkan ve geleneğini devam ettiren Oğuzhan Oruç’a, benim için her zaman özel bir anlam taşıyan Filiz Kitabevi’nin tüm çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederim.

Doç.Dr. İpek Sevda SÖĞÜT

İstanbul, Eylül 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR	XI
ÖZET.....	XIII
ABSTRACT	XIV

GİRİŞ: KONUNUN TAKDİMİ, SINIRLANDIRILMASI VE ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ ÜZERİNE

1. Antik Yunan Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet.....	7
1.1. Klasik Çağ Atina'sı Sosyal Yaşamında Kadının Konumu	7
1.2. Pisagorcü İkilikten Aristoteles'e: Antik Yunan Düşüncesinde Cinsiyetin Felsefi Temelleri	17
1.3. Euripides'in <i>Hippolytos</i> Tragedyasında Kadınlara Yönelik Epistemik Adaletsizlik Üzerine	27
2. Antik Roma'da Kadınlık İmgesi ve Erdem Anlayışı.....	32
2.1. Kadınlık ve <i>Virtus</i> : Antik Roma'da Cinsiyete Dayalı Erdem Anlayışı	32
2.2. Roma Düşüncesinde <i>Pietas</i> ve Kadınlık Algısı	43
2.3. İmparatorluk Dönemi Roma İdeolojisinde <i>Fides</i> ve Kadınlık Temsilleri: Cinsiyetlendirilmiş Erdemin Politik Kullanımı	51
3. Antik Roma'da Cinsiyet Rollerinin Hukuki ve Kurumsal Şekillenışı	57
3.1. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Antik Roma Ev Halkı (<i>Familia</i>)	59
3.2. Antik Roma'da Kadın ve Patriyarka	76
3.2.1. Krallık ve Cumhuriyet Dönemlerinde Kadın ve Patriyarka	77
3.2.2. İlk İmparatorluk ve Son İmparatorluk Dönemlerinde Roma Patriyarkasında Kadının Hukuki Statüsünün Evrimi	98
3.2.2.1. Evliliğin ve Boşanmanın Hukuki Niteliği ve Dönüşümü	100
3.2.2.2. Evliliğin Malvarlığı Hükümlerindeki Değişim	115

3.2.2.3. Anne ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin ve Annenin Mirasçılık Hakkının Gelişimi	125
3.2.2.4. Çocuğun Anneden Miras Hakkı, Kadınların Miras Hukukunda Güçlenmesi ve Praetor'un Rolü	138
3.2.2.5. Kadınların Vasiliğe Tâbiyetindeki Dönüşüm	144
3.2.2.6. Augustus Döneminde Ahlak ve Cinsiyet Rollerine Yönelik Hukuki Düzenlemeler	152
3.2.2.7. <i>Senatus Consultum Claudianum</i> 'un <i>Ratio</i> 'su: Kadınların Hukuki ve Toplumsal Konumuna Yansımaları.....	166
3.2.2.8. Doğurganlığa Müdahale ve Kadın Bedenine Dair Yeni Denetim Pratikleri	175
3.2.2.9. Kadınların Cinsel Sadakati ve Roma Hukukunda Farklılaştırılmış Yaptırımlar	185
4. Antik Roma'da Kadının Kamusal Alandaki Görünürlüğü ve Temsili	194
4.1. Kadınların Hukuki Statüsündeki Dönüşümün Ekonomik ve Kamusal Yansımaları.....	201
4.2. Cinsiyetin Kültürel Temsili: Augustus Dönemi <i>Palatium</i> 'unda Kadın İmgesi	205
4.3. <i>Domus</i> ile <i>Forum</i> Arasında: Geç Roma Döneminde Kadınların Kamusal Etkinliği ve Toplumsal Görünürlükleri.....	209
SONUÇ	221
INDEX LOCORUM.....	227
KAYNAKÇA	235

KISALTMALAR

AndHD	Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bd.	Band (Number, volume, binding)
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.	Codex Iustinianus
Cic. Att.	Epistulae ad Atticum
Cic. Fam.	Epistulae ad Familiares
Cic. Tusc.	Tusculanae Disputationes
Cic. Top.	Topica
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
Cor.	Epistula ad Corinthios I (Yeni Ahit, Korintlilere Birinci Mektup)
C. Th.	Codex Theodosianus
D.	Digesta
DEÜHFD	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Dio Cass. Hist. Rom.	Cassius Dio, Historia Romana
Dion. Hal. Ant. Rom.	Dionysius Halicarnassensis, Antiquitates Romanae
ed.	Editor
eds.	Editors
Gal.	Epistula ad Galatas (Yeni Ahit, Galatyalılara Mektup)
Gai. I.	Gaius Institutiones
Gell. Noct. Att.	Aulus Gellius, Noctes Atticae
Hacettepe HFD	Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi
Hrsg.	Herausgeber
I. Inst.	Iustinianus Institutiones
Lys.	Lysias, Orationes
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra

MÜHF-HAD	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
N.	Number
Nov.	Novellae
Oik.	Xenophon, Oikonomikos
Plaut. Amph.	Titus Maccius Plautus, Amphitruo
Plaut. Stich.	Titus Maccius Plautus, Stichus
Plaut. Trin.	Titus Maccius Plautus, Trinummus
pr.	Principium
Rosc. Am.	Cicero, Pro Sexto Roscio Amerino
s.	Sayfa
S.	Sayı
Sen. Cons. Marc.	De Consolatione ad Marciam
Sen. Ira	De Ira
Stat. Theb.	Publius Papinius Statius, Thebais
Suet. Aug.	Suetonius, Divus Augustus (De Vita Caesarum)
Suet. Tib.	Suetonius, Tiberius (De Vita Caesarum)
Sulp.	Sulpicia, Elegiae (Tibulli Corpus içinde)
TPSulp.	Tabulae Pompeianae Sulpiciorum
Tit. Liv.	Titus Livius, Ab urbe condita
trans.	Translated
Ulp. Epit.	Ulpiani Epitome
Vat. Fr.	Vaticana Fragmenta
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume
yy.	Yüzyıl

THE GENDERED ORDER OF VIRTUES: THE PHILOSOPHICAL AND LEGAL CONSTRUCTION OF WOMANHOOD IN ANCIENT ROME

ÖZET

Bu çalışma, Roma hukukunun toplumsal cinsiyet ile kurduğu çok katmanlı ilişkiyi incelemektedir. Toplumsal cinsiyetin, biyolojik farklılıkların ötesinde, erkeklik (*masculinitas*) ve kadınlık (*feminitas*) ekseninde üretilmiş sosyal normlar ve rolleri içerdiği kabulünden hareketle, Roma hukuk metinleri kadınların hukuki statülerini ve Roma toplumunun patriyarkal düzenini çözümlemek amacıyla ele alınmıştır. İnceleme yalnızca hukuk metinleriyle sınırlı tutulmamış; Antik Yunan'dan Roma'ya uzanan çizgide felsefî, edebî ve tarihsel kaynaklardan da yararlanılmıştır. Böylece cinsiyetlendirilmiş erdemler düzeninin kadınlığın felsefî ve hukuki inşasına etkisi bütüncül bir bakışla değerlendirilmiştir. Aristoteles'in biyolojik ayrımlarından Euripides'in *Hippolytos* tragedyasına, Lucretia ve Penelope gibi figürlerden Cicero ve Seneca'nın düşüncelerine kadar geniş bir yelpazede, erdem kavramlarının kadınlıkla ilişkisi incelenmiştir. *Virtus* (yiğitlik/cesaret), kamusal alanın erkekle özdeşleştirilmesini sağlarken; *pudicitia* (iffet), *pietas* (aileye bağlılık/dindarlık) ve *fides* (sadakat) kadın erdemlerinin sınırlarını çizmiş, kadının toplumsal ve hukuki konumunu belirlemiştir. Roma hukukçularının *hermaphroditus* (çift cinsiyetli), *sexus incalescens* (ereksiyon yetisine sahip cinsiyet) ve *virilia* (erkeklik organları) gibi biyolojik ölçütlere dayalı tanımları, kadın ve erkek için farklı rollerin meşrulaştırılmasına zemin oluşturmuştur. Kadınların vesayet altında tutulmaları (*tutela mulierum*), kamu görevlerinden dışlanmaları (*corporalia munera, opera virilis*) ve kamusal alandan uzaklaştırılmaları, patriyarkanın hukuki temellerini yansıtır. Bununla birlikte, dava açan, vesayet üstlenen, ekonomik faaliyette bulunan ve ticari girişimlerde yer alan kadın örnekleri, onların fiilî görünürlüğüne ortaya koymaktadır.

Çalışma dört ana eksen üzerinden yapılandırılmıştır: (1) Antik Yunan düşüncesinde toplumsal cinsiyetin felsefî temelleri, (2) Roma'da erdemler sistemi bağlamında kadınlık imgesi, (3) aile, vesayet, evlilik ve doğurganlık politikaları aracılığıyla patriyarkanın hukuki kurumlara yansımaları, (4) kadınların ekonomik etkinliklerden kamusal temsile kadar “*domus* ile *forum* arasında” şekillenen görünürlüğü.

Sonuç olarak, Roma hukukunda kadınların konumu ikili bir nitelik taşır: *levitas animi* (zihnin hafifliği) ve *infirmitas sexus feminei* (kadın cinsiyetinin zayıflığı) gibi kalıplarla sınırlandırılmış, kamusal görevlerden dışlanmışlardır; öte yandan dava açan, malvarlığı yöneten, kredi veren ve kamusal temsillerde rol üstlenen aktörler olarak fiilen var olmuşlardır. Bu ikircikli yapı, Papinianus'un "*in multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminarum quam masculorum*" (hukukumuzun birçok hükmünde kadınların durumu, erkeklerinkinden daha kötüdür) tespitinde özlü biçimde ifadesini bulur.

Roma hukukunun toplumsal cinsiyet normlarını hem pekiştiren hem de dönüştüren rolü, kadınların statülerindeki dönüşümler ile erdemler düzeninin felsefî ve edebî temsilleri aracılığıyla açığa çıkmaktadır. Böylelikle bu çalışma, yalnızca Roma'da kadınlık deneyimini değil, aynı zamanda günümüz toplumsal değer yargılarında süregelen tarihsel sürekliliklerin eleştirel biçimde değerlendirilmesine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

This study examines the multifaceted relationship between Roman law and gender. Based on the premise that gender encompasses not only biological differences but also socially constructed norms and roles produced along the axes of masculinity (*masculinitas*) and femininity (*feminitas*), Roman legal texts are analyzed with the aim of elucidating both the legal status of women and the patriarchal order of Roman society. The analysis is not confined to legal sources; philosophical, literary, and historical texts from Ancient Greece to Rome are also employed. In this way, the impact of the gendered order of virtues on the philosophical and legal construction of womanhood is assessed from a holistic perspective. From Aristotle's biological distinctions to Euripides' Hippolytos, from figures such as Lucretia and Penelope to the reflections of Cicero and Seneca, the relationship between virtue and womanhood is explored. While *virtus* (courage/valor) ensured the association of the public sphere with men, *pudicitia* (chastity), *pietas* (piety/family loyalty), and *fides* (fidelity) delineated the boundaries of female virtue, shaping women's social and legal position. The definitions of *hermaphroditus* (hermaphrodite), *sexus incallescens* (sex endowed with erectile capacity), and *virilia* (male sexual organs) formulated by Roman jurists provided the basis for legitimizing differentiated roles for men and women. The subjection of women to guardianship (*tutela mulierum*), their exclusion from public duties (*corporalia munera, opera virilis*), and their systematic marginalization from the civic sphere reflect

the legal foundations of patriarchy. Nevertheless, examples of women who initiated lawsuits, assumed guardianship, engaged in economic activity, and participated in commercial enterprises demonstrate their actual visibility as legal actors.

The study is structured along four main axes: (1) the philosophical foundations of gender in Ancient Greek thought; (2) the image of womanhood within the Roman system of virtues; (3) the reflection of patriarchy on legal institutions through family, guardianship, marriage, and fertility policies; and (4) women's visibility shaped "between the *domus* and the *forum*" from economic participation to public representation. Ultimately, the position of women in Roman law was marked by duality: constrained and excluded from public office under stereotypes such as *levitas animi* (lightness of mind) and *infirmetas sexus feminei* (weakness of the female sex), yet simultaneously present as active agents, litigating, managing property, extending credit, and engaging in public roles. This ambivalence is succinctly captured in Papinian's statement: "*in multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminarum quam masculorum*" (in many provisions of our law, the condition of women is worse than that of men).

The role of Roman law in both reinforcing and transforming gender norms emerges through the evolving legal status of women and the philosophical and literary representations of the order of virtues. Accordingly, this study aims not only to illuminate the experience of womanhood in Rome but also to shed light on the critical evaluation of the enduring historical continuities in contemporary social value systems.